

פניני הדרך היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרך היומי

פסחים כב-כח | פרשת מקץ | גליון מס' 50

דף כב.

והרי דם דרחמנא אמר לא תאכל ותנן אלו ואלו מתערבין באמה ונמכרין לגננין כו' - בחוות דעת יו"ד סי' ע' (ביאורים ס"ק ד') הביא מס' איסור והיתר שדם שנתערב במים אין עוברים עליו, דכיון דאינו ראוי לזריקה ע"ג המזבח, הוי כמו דם שבשלו דקי"ל (מנחות כ"א ע"א) דאין עוברים עליו משום דאינו ראוי לזריקה.

ותמה עליו המנחת חינוך (מ' קמ"ח דפו"ח א' ו') מסוגיין דא"כ מאי מקשה כאן דלר' אבהו יהא דם אסור בהנאה, וא"כ אמאי נמכר לגננין, הא כיון דהדם כבר נתערב באמה דהיינו אמת המים שבעזרה, הרי נתערב במים, ובכה"ג לפי דברי האו"ה אין עוברין עליו משום דם מה"ת.

ותירץ האחיעזר (חיו"ד סי' ט' אות ד') דהנה שיירי דם שזרקו, אף על גב דאינו ראוי לזריקה עכשיו, מ"מ כיון שהי' ראוי לזריקה בפועל עוברים עליו, וא"כ גם אם בשלו אח"כ י"ל דחייבים עליו, דכל שהי' ראוי לזריקה בפועל, אף דאח"כ שוב אינו ראוי לזריקה חייבים עליו, ולכן הדם של הקרבנות שנתערב במים שבאמת המים שבמקדש שפיר עוברים עליו משום דם כיון שהיו ראויים לזריקה בפועל, אבל מה דאמרין דם שבשלו אין עוברין עליו היינו בדם חולין שלעולם לא הי' ראוי לזריקה בפועל, ובעינן שיהא דומיא דדם זריקה, ובזה לעולם אם בשלו אין עוברין, ולפ"ד האו"ה ה"נ אם נתערב במים אין עוברים עליו.

בשו"ת מהרש"ם (ח"ב במפתחות לסי' קע"ה וח"ג סי' ש"כ וח"ז סי' קפ"ג) תירץ עפ"י מה שהביא שם מהר"ן בע"ז (דף מ"ו) דאיסור שנשתנה מכמות שהי' באיסורי אכילה שרי ובאיסורי הנאה אסור, א"כ י"ל דלההו"א דדם אסור בהנאה שפיר מקשה, דהרי דם שנתבשל וכן דם שנתערב במים אף דנשתנה

מכמות שהי', אבל כיון דקס"ד דאסירי בהנאה גם בכה"ג אסור. וע"ע באחיעזר (חלק ג' סי' ל"א אות ה') ושם (סי' נ"ג).

דף כב:

שמעון העמסוני וא"ל נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידי רבי כל אתים שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה עד שבא ר"ע ודרש את ה' אלוקיך תירא לרבות ת"ח-החיד"א בספרו פתח עינים כתב לפרש מהו עד שבא ר"ע ודרש, דמהיכן בא כדי לדרוש זאת, הו"ל למימר דרש ר"ע וכו', וביאר ע"פ הגמ' בחגיגה (יד:) שארבעה נכנסו לפרדס ואלו הן בן זומא ובן עזאי אחר ור"ע וכו', ובהמשך הגמ' מספרת שאחר ראה את המלאך מט"ט יושב וכותב זכויותיהן של ישראל, ואחר התפלא שהרי קבלה בידינו שבשמים לא יושבים ואמר שמא יש שתי רשויות ח", והגמ' מספרת שהוציאו את מט"ט והלקוהו שישים מכות של אש משום שלא עמד מלפני אחר, ומבאר החיד"א שהלקוהו בעבור שלא עמד מפני אחר שהיה ת"ח וצריך לכבדו, ור"ע שהיה נוכח באותו מעמד וראה איך שבשמים מקפידים על כבוד ת"ח, על כן כשירד למטה קם ודרש שאת ה' אלוקיך בא לרבות ת"ח, וזהו עד שבא ר"ע וכו', דהיינו שבא מלמעלה וראה את ההקפדה על כבוד ת"ח בשמים ע"כ כשירד למטה בא ודרש זאת.

ובכתב סופר (עה"ת פ' קורח) כתב לתרץ שבאמת אף ר"ש ידע שאפשר לרבות ת"ח מאת ה' אלוקיך תירא, אך לא עלה על ליבו הצורך לרבות ת"ח אשר כל ימיהם עובדים את ה' דפשיטא דצריך לירא מהם, אך ר"ע שהיה ע"ה ארבעים שנה, והיה אומר

כתב החתם סופר (שבת דף קמ:): 'מה שנראה לי שנולד לך זה מנהג לחדש חידושים יותר מדאי ... אכן ע"י החידושים בכל דף ועמוד עי"ז זוכר הכל ומילתא דתמיה מידבר דכירא, והנסיון מעיד לנו ע"ז ויודע אני בעצמי'.

ותמה שם בשער המלך מסוגיין, דהרי הגמרא מקשה כאן ארב פפא דא"א ללמוד ממעשר הקל בק"ו דאין מזהירין מן הדין, והא הכא איכא עשה מבאש תשרף, ולפי דברי המגיד משנה כיון שיש כבר עשה אפשר ללמוד מק"ו להוסיף לא תעשה. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סוף סי' קכ"ו מה שיישב ע"ז.

דף כד:

א"ר אסי א"ר יוחנן כל איסורי הנאה שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן - במשנה למלך (פ"ה מהל' יסודי התורה הל"ח) נסתפק וז"ל, יש לחקור בהא דקיי"ל דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן אם נאמר ג"כ במצות עשה דרחמנא אמר תאכל כגון במצה וקרבן פסח אם אכלן שלא כדרך הנאתן אם יצא יד"ח, ונראה דלא שנא דכי היכי דמצות ל"ת דרחמנא אמר לא תאכל אמרינן דאם אכלו שלא כדרך הנאתו דפטור משום דלא מיקרי אכילה, ה"נ במ"ע דרחמנא אמר תאכל אם אכלו שלא כדרך הנאתו לא יצא יד"ח משום דלא שמי' אכילה, אלא שלא ראיתי כעת דין זה בפירוש במ"ע ע"כ, ויעוי' במנ"ח (מצוה ת"ל) שכתב לפי"ז דה"ה גם בברהמ"ז אין מברך כשאכל שלכדה"נ, ואף דהתם אינו אכילה של מצוה משום דלא מקרי אכילה.

ובספר בית הלוי (ח"ג סי' נא אות ד') הביא להוכיח ממשנה מפורשת במנחות (דף צ"ט ע"ב), דקתני התם שעיר של יום הכיפורים נאכל לערב, והבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה, ופירש"י השעיר של מוסף שהוא חטאת והוא שעיר הנעשה בחוץ ונאכל לכהנים, נאכל לערב בלילי שבת אף על פי שאין יכולין לבשלו בשבת, הבבליים כהנים אוכלין אותו חי כשחל יום הכיפורים בערב שבת עכ"ד, והרי אכילת קדשים מצוה היא כדכתיב ואכלו אותם אשר כפר בהם, וכ"כ במנ"ח מצוה ז' ע"ש.

וא"כ היאך קתני דהכהנים הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי, הרי אין זה דרך אכילתו ולא מקיים בזה כל מצוה, ולכאורה מוכח מזה, דבקיום מצוות מקיים המצוה אף בשלא כדרך אכילה או הנאה, ודלא כמו דמסיק המשנל"מ דל"ש בין לא תאכל הנאמר באיסורים לבין אכילה הנאמר בקיום מצוות עשה וכמו דבאיסורים שלכד"א לא שמי' אכילה ה"נ גבי מצוות דרחמנא אמר תאכל אם אכלו שלכד"א לא יצא יד"ח משום דלא שמא אכילה, וצ"ע מהמשנה הנ"ל במנחות.

ותירץ שם בבית הלוי בהקדם מש"כ לחדש (עפ"י סוגית הגמ' בפסחים לעיל ג' ע"ב לגבי חלוקת לחם

מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור (פסחים מט:), הוא ידע מעצמו שצריך קרא לרבות ת"ח, וע"כ הוא דרש את ה' אלוקיך תירא לרבות ת"ח.

אלא דקצת צ"ב דהנה רואים בכמה מקומות שכן הדרך לומר "עד שבא ר"ע", כמו בר"ה (יז:). ובנדרים (כה:): עד שבא ר"ע ודרש נדר שהותר מקצתו הותר כולו. ובשבת (סד:): עד שבא ר"ע ולימד נמצא אתה מגנה אותה על בעלה, ובמשניות מע"ש (פ"ה מ"ח). ונראה לומר שכל מקום שנשארו בקושיא ולא היה מי שיתרץ, כשבא משהו ליישב אמרו עד שבא.

דף כג.

והרי שרצים דרחמנא אמר שקץ הוא לא יאכל, ותנן צידי חיה ועופות ודגים שנזדמנו להם מינין טמאין מותרין למוכרן לנכרי וכו' א"ה אפילו לכתחלה נמי שא"ה דאמר קרא יהיו בהוייתן יהו- הבית יוסף (יו"ד ריש סי' קי"ז) כתב בשם הרשב"א דהטעם שאסור לעשות סחורה בדבר טמא הוא גזירה שמא יבא לאכול מהם, וע"כ כתב בחמור וגמל שאדם מגדלן למלאכה מותר לעשות בהם סחורה.

ותמה הט"ז (שם סק"א) דהא בסוגין מבואר דדרשינן כן מקרא וכדמפורש בתוס' כאן.

ותירץ דהיות והתורה כתבה יהיו לאיסור ולכם למישרייה הרי דהדבר מסור לחכמים שהם יבחרו מה יהי' אסור ומה מותר, וע"כ דנו חכמים דהאיסור הוא רק בדברים שיש לגזור שמא יבא לאכול, וזה כונת הרשב"א.

אמנם מביא שבתרומת הדשן (סי' כ) כתב בשם גליון תוס' שהפסוק יהיו הוי רק אסמכתא והאיסור הוא רק מדרבנן, עיין שם.

דף כד.

וכי תימא אין מזהירין מן הדין - הרמב"ם (ברפ"ב מהל' מאכלות אסורות) כ' וז"ל ובגמל ובחזיר ובארנבת ובשפן נאמר אך את זה לא תאכלו כו' הא למדת שהן בלא תעשה, ואף על פי שיש בהן סימן אחד. וכל שכן שאר בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בה סימן כלל שאיסור אכילתה בלא תעשה כו'.

וידועין דברי המגיד משנה שם שהקשה איך ילפינן שאר בהמות טמאות מקל וחומר מגמל וכו', הא מזהירין מן הדין. ותירץ ע"ז יסוד חדש, דלא אמרו אין מזהירין מהדין רק לחדש איסור, אבל הכא שיש כבר איסור עשה לשאר בהמות טמאות (כמוש"כ שם הרמב"ם), שפיר ילפינן מקל וחומר להוסיף גם ל"ת.

דף כו.

קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה וכו' - ומבואר בגמ' דהוי משלשלין את האומנים לביהמ"ק בלולין כדי שלא יזונו עיניהם וכו'.

והקשה חכ"א להגרי"ח זוננפלד זצ"ל: וקשה דביומא דף ע"ד ע"א. איתא בשעה שישראל עולים לרגל מגללין להם את הפרוכת וכו' ראו חיבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה. ע"כ.

והשיב לו הגה"צ רי"ח זצ"ל: ומה שהקשית בפסחים כו' מהך דמשלשלין האומנין כדי שלא יזונו עיניהם, מהך דיומא נ"ד, א (ולא ע"ד כאשר העתקת) שהיו מגללין הפרוכת וכו', עיין היטב בפסחים ברש"י שם הכוונה שלא יזונו עיניהם ממראה נוי המלאכה, וזה ענין תענוג גשמי, שלא מכונה רק לעיני, כי העין נהנה זה אסור, אבל מי שמתענג בנפשו בחדוה רבה שרואה הנסים הנעשים בבית הגדול והקדוש ורואה ומשיג בגלוי ענין השראת השכינה בישראל, כענין שאמרו שם ככלה בבית חמיה שאינה צנועה מבעלה עיין שם, זה אינו ענין למעילה שהוא דוקא בענין תענוג גשמי שהגוף נהנה, ע"כ. (ספר הזכרון יד משה ע' רב - רג)

עוד נציין שהגרי"ז מבריסק זצ"ל בחדושו לכריתות (ו' ע"א) הקשה, לפי מסקנת הגמ' כאן דקול ומראה אין בהם מעילה לפי שאין בהם ממש. וריח לאחר שתעלה תמרתו אין בו מעילה משום דנעשה מצותו, דא"כ אמאי חשיב ריח לבהדי קול ומראה, דהא ריח אינו מועלין בו מדין דבר שנעשה בו מצותו, ואילו בקול ומראה אין מועלין בהם מדין דבר שאין בו ממש, וא"כ האיך כייל להו הברייתא תרוייהו בהדדי, וביותר להרמב"ם דכתב בפ"ה מהל' מעילה בזה"ל, קול מראה וריח של הקדש לא נהנין ולא מועלין, עכ"ל. וצ"ב דהא הוי ב' מיעוטים ואמאי כללם יחד. וצריך מובן. ע"כ.

דף כז.

וסבר אתניי איפכא - הנה בתוס' בבבא מציעא (כ"ג ע"א) איתא אמר רב יהודה אמר שמואל דהני תלת מילי עבידי רבנן דמשני במלייהו במסכת וכו'. ופירש"י יש בידך מסכת פלוני סדורה בגירסא או לאו, ואף על גב שסדורה הוא לו יאמר לו לאו, ומדת עונה היא, ותוס' שם (ד"ה במסכת) תמהו דהא אמרו בקידושין (ל א) ושננתם לבניך שיהיו דברי תורה מחודדין בפיק שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד כו'. ועי"ש מה שתירצו.

הפנים וכו' והתוס' ישנים ביומא ל"ט) דבמצות אכילת פסח או אכילת מצה, הוי החיוב על האדם דהוא מחוייב לאכול פסח ומשו"ה אם אכל פחות מכזית לא שמי' אכילה והוי כלא אכל פסח, אבל מצות אכילת קדשים לא הוי המצוה כלל על אדם מיוחד, דהא לא הוי חיובא אקרקפתא דגברא, רק המצוה הוא שיהא הבשר קדשים נאכלין, ומי שיש לו בשר קודש הרשות בידו ליתנו לאחר לאכלו וג"כ מקויים מצוה זו, וא"כ הרי גם באכל כ"א פחות מכזית מ"מ הא הקדשים נתאכלו, ועי"ש עוד מש"כ לפי"ז, וכן יעו"ש (בסי' נ"א אות ג') שכתב לפי"ז לחדש דבמצות אכילת קדשים א"צ כוונה אף למ"ד דס"ל דבכה"ת כולה מצוות צריכות כוונה, משום דאין המצוה חיוב על האדם שהוא יאכל, אלא דהמצוה הוא שהקדשים יתאכלו, וכיון שנאכל נתקיימה המצוה, וא"צ בזה כוונה לקיום המצוה עי"ש.

עכ"פ לפי מה שנתבאר מיושב הקושיא דלעיל, דאם נימא דאין מקיימין מצות אכילה בקיום המצוות שנאמר בהן אכילה א"כ אוכל אותן כדרך אכילתן כמש"כ המשנל"מ, דא"כ היאך אמרינן במתניי במנחות דהכהנים הבבליים היו אוכלים את השעיר של מוסף יוה"כ בליל שבת חי, הרי אין מקיימין בזה כל מצוה של אכילת קדשים, ות"י הבית הלוי דכיון דנתבאר דמצות אכילת קדשים אין המצוה אקרקפתא דגברא שהוא מחוייב לאכול הקדשים, אלא דהמצוה הוא שהקדשים יתאכלו, ומה"ט א"צ כזית לקיים הך מצוה כיון דהקרבת סוכ"ס נאכל, י"ל דמהני ג"כ שלא כדרך אכילתו, דהרי סו"ס הקרבן נאכל ע"כ.

ובספר אבי עזרי על הרמב"ם (פ"י דמעשה הקרבנות הלכה ג') כתב לדון ע"ד הביה"ל הנ"ל שכתב דכיון שאין מצות אכילת קדשים מצוה המוטלת על הגברא כבשאר מצוות עשה דאכילה אלא דהמצוה היא שהקרבתו והקדשים יאכלו, ומכיון שכן אף אם אכל שלא כדרך אכילתו מתקיימת בזה המצוה דאכילת קדשים, וכתב באבי עזרי דזה אינו דומה כלל, דלענין אכילה פחות מכזית, הלא על הגברא אין חיוב לאכול, ופחות מכזית נמי נקרא אכילה על אותו הפחות מכזית, אלא שכאו"א אינו אוכל שיעור, בזה שפיר אמרינן הסברא שאין חיוב כל עיקר על האדם לאכול אלא שהקרבתו יהא נאכל ובין כולם הקרבן הלא נאכל, משא"כ לענין שלא כדרך אכילה, מאחר שאין זו אכילה, נמצא שאין הקרבן נאכל, והלא בעינן עכ"פ שיהא הקרבן נאכל, ואינו בדין שיהי סגי שלא כדרך אכילתו, ועי"ש עוד בזה.

דף כח.

רבא אמר גירא בגירי מקטיל כו'- בשו"ת תורה לשמה (סי' רנ"ו) נשאל אודות אחד שהמשיל דברי תלמיד חכם אחד במשל של לסטים, והחכם ההוא כעס ואמר שהוא מבזהו בזה ונדהו, והלה אומר רק משל בעלמא אמרתי ואין קפידא בזה, הדין עם מי.

והשיב ע"ז דהחכם טעה בזה, והדין על הממשיל משל שאין להקפיד על זה, והביא רא"י מסוגין שעשה רבא משל על התנא ר' יהודה גירא בגירא מיקטיל מדוויל ידיה משתלים, וכן אביי המשיל את משלו סדנא בסדני יתיב כו' שהכל הם משלים באותם הנתפסים כגנבים, וגדולה מזו מצינו ליעקב אבינו ע"ה קרא לשבטים ע"ש חיות ובהמות, יששכר חמור גרם, יהי זן נחש עלי דרך בנימין זאב יטרף וגו'. ע"כ.

חמץ וכו' שעבר עליו הפסח וכו' ושל ישראל אסור בהנאה וכו'- השפת אמת כאן הקשה מדוע לא נימא דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח יהיה אסור מדאורייתא משום לא תאכל כל תועבה. וכתב בשפת אמת לחדש חילוק נפלא בענין האיסור דלא תאכל כל תועבה, דהיכא שהתועבה לא נעשתה בגוף תיקון המאכל, אין איסור דלא תאכל כל תועבה וכו' עכ"ד.

ודרך אגב נציין שכתב בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן קעז ציינו הב"י או"ח סימן תמ) וז"ל: גוי מהו שיאכל חמצו בביתו של ישראל, מי שרי לישראל להניחו להכניס חמץ שאין זה כעבודה זרה שעובר על לא תביא תועבה אל ביתך או לא. תשובה: דבר ברור הוא זה שהרי מקבלין פקדונות מן הגוים בשלא קבל עליו אחריות... ואפילו בעבודה זרה בכי הא מנין שהוא אסור, שלא אסרו ואפילו בארץ אלא להשכיר לו ביתו. אבל אם נכנס גוי לביתו של ישראל ועבודה זרה שלו בידו לא שמענו שיהא חייב ישראל בעל הבית להוציאו דלא תביא אמרה תורה, יעו"ש.

אכן יעוין בכנסת הגדולה (סימן קנא שיירי כנה"ג הגהות טור אות כב) שהביא בשם מהר"ש הלוי שאסר אפילו בדרך עראי, וע"ע מש"כ הגר"י פערלא בספר המצוות לרס"ג (ל"ת ה). ובשו"ת הר צבי (אורח חיים א סימן פה).

ובס' קלורים לעין למהר"ש אלגאזי כתב ביאור חדש בהך דמשני במסכת על פי המבואר כאן בסוגיין דמותר לתלמיד חכם לשנות סברא של יחיד בלשון רבים בכדי שתלמידיו יקבלו ממנו. וזהו השינוי דעבדי במסכתא דהיינו לומר דבר של יחיד בשמו של רבים.

אמנם החיד"א בספרו שו"ת יוסף אומץ (סי' ס"ג) דחה פירוש זה, דהא אמרו התם בהנך תלת מיילי עבדי רבנן דמשני מלייהו ורבנן כולל גם התלמידים, ולהם בודאי לא נתנה רשות לשנות משל יחיד לשל רבים, רק לגדולי הדור.

דף כז:

אלא עצים דאיסורא לרבנן היכי משכחת להו? - אמר רב אמי בר חמא: בשרשיפא- הנה כתב הפמ"ג (משב"ז סימן תמה סק"ז): פעם אחת הלכתי לטייל בחוה"מ פסח, באתי לרחיים היו מונחים שם שקים מלאים חמץ... ורציתי לישב עליהם כעין שרשיפא, אמרתי צ"ע כי חמץ עכו"ם אסור בהנאה, ופסחים דף כז ע"ב עצים דאיסורא בשרשיפא וביצה (דף י) אין סומכין כרעי המטה, (בביצה שנולדה בשבת, אין מטלטלין אותה לא לכסות בה את הכלי ולא לסמוך בה כרעי המטה), הא לאו הכי (אם לא היו צריכים לטלטל את הביצה) שרי, אף אם י"ל דמוקצה אסור בהנאה, לשבת על איסור הנאה מותר כיון שמוקצה כזה לא אסרו שם, משא"כ בחמץ כה"ג, דהוי מהתורה, ודאי הנאה חשיב, ואסור לישב עליהן, ויעוין או"ח קע"א ס"ב [לא ישב אדם על קופה מלאה תאנים וגרוגרות (שהאוכלים מתמעכים ונמאסים). אבל יושב הוא על עגול של דבילה או על קופה מלאה קטניות]. הרי שלדעת הפמ"ג אסור לישב על שק של חמץ.

ותמה עליו בספר נפש חיה (סימן תסו) מדברי התוס' במסכת פסחים דף כח ע"א (ד"ה ותנן) שכתבו והא דשרי לפרר לרוח אף שנעשה זבל ומגדל צמחים, היינו משום דכתיב בחמץ לא יאכל ואינו אסור אלא כדרך הנאה, וכי האי גונא לאו דרך הנאה היא. ואם כן גם השק אינו עומד לשיבה, והוי שלא כדרך הנאתו, כמו שחלב על גבי מכתו נחשב לשלא כדרך כי חלב לא עשוי לכך, וגם חיטים לא עשויים לשיבה. ועי' בס' חשוקי חמד מש"כ בזה.

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה ובהירה בשעה 7.00 בערב- שמעו ותחי נפשכם.

כמו"כ מתקיים שיעור 'למשכימי קום' לאחר הנה"ח בביהמ"ד 'תורת משה מציון' רח' החווה פינת דרכי איש, ו'למאחרי שבת' בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 בשעה 10.35 בערב.

ניתן לשמוע את השיעור בקו השיעורים במס' 02-5941069 חדר 791 ולהקיש 1213

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com

בכתובת זו ניתן לקבל גם את הגליון היוצא ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק.

לתרומות עבור 'בית מדרש גבוה לכהנים' פנו לטל 0504166339 או דרך מכשירי נדרים.